

Kovács Oxána – Kovács András

Ég és föld között

■ Az *Ige* jelenlétét folyamatosan észlelhetjük kulturális környezetünkben; nélküle idegenek lennének számunkra az épületek, a városaink elrendezése, idegen lenne a festészet, a zene és az irodalom, egyszóval az európai művészetek egész története is. Mi magunk válnánk idegenné a saját világunkban. A *Könyv* hatásáról, mindenekelőtt a nyelvünkben játszott szerepéről mégis keveset tudunk. Az alábbiakban ezért a bibliai szövegnek az élőbeszédre és az irodalmi nyelvre gyakorolt hatásáról fogunk beszélni. Arról, hogy ez a hatás a nyelv rendszerének fontos szintjeit érinti, kezdve a szóképzéstől, egészen a szólások táráig. A „rendszer belsejében”, a szó világán belül kutakodunk tehát, hogy feltáruljon előttünk a konkrét bibliai eseményekhez és szereplőkhöz kapcsolódó – időtlen időkből származó és napjainkig megőrzött – kifejezések végtelen gazdagsága. Nyelvészként tanúsítanunk kell, hogy a Biblia nyelve akkor is jelen van az életünkben, ha becsukjuk a *Könyv* borítóját, vagy éppen kilépünk a templom ajtaján.

Az írás-olvasás tanítását keresztény országokban évszázadokon át a *Zsoltárok könyve* és más bibliai részletek megismerésére, sok esetben zsoltárok és más szövegek elsajátítására, magolására alapozták. Ez a jelenség meghatározóan hatott az európai népek nyelvi és kulturális öntudatának a kialakulására. Fontos kiemelni a *Biblia* különleges hatását, amelyet Európa összes nyelvének fejlődésére gyakorolt, mert ez a befolyás talán jelentősebb az antik szövegek szerepénél is. Az a tény, hogy erős kulturális és nyelvi kapcsolatok léteztek a kereszténységet befogadó népek között, fontos szerepet játszott a *Bibliából* származó „frazológiai tár” elterjedésében. Természetesen a nemzeti sajátosságoktól sem független, hogy a különböző nyelvek miként fogadják be a bibliai szókincset és a szólásokat, azok eredeti karakterét mégis meglepően híven őrzik a szinte szó szerinti fordítások. Szembetűnő ez a magyar nyelv esetében is, amely, bár megőrizte nem indoeurópai jellegét, fejlődése során, sajátos folklórájának és művészetének kincseivel szerve-

sen egybeolvasztotta a bibliai nyelv csodálatos mélységeit és szépségét. Így aktív szerepet játszott a kontinens nyelveire jellemző közös metaforikus kifejezőeszközök tárának kialakításában. Itt érdemes megemlíteni, hogy az egyenes bibliai kölcsönzések/tükörfordítások mellett előfordultak „közvetített” kölcsönzések, amikor a befogadó nyelvet egy másik korabeli nyelvben már honos bibliai kifejezések gazdagították.

A fentiekből látható, hogy a *Szentírás* szövege különböző utakon és igen hosszú ideig folyamatosan hatást gyakorolt az európai nyelvekre és kultúrákra, ezáltal egységet teremtve a soknyelvűvé vált közösségekben. Az egységet erősítő elkülönülések rendkívül fontos stádiuma volt a reformáció kora, amikor egyes országokban a *Bibliát* fordították nemzeti nyelvre, máshol a *Vulgata* szövegét részesítették előnyben, vagy kifejezetten a „purizmus” elvét követték, mint az ortodox világban.

A Szent Könyvek fordítása

A *Biblia* első egységes fordításai, a *Septuaginta*, a latin nyelvű *Vulgata* és az egyházi-szláv könyvek markáns folyamatot indítottak el a korabeli nyelvekben és a nemzeti kultúrák kialakulásában. A legrégebbi időktől minden írónak köteles volt „teljes pontosságra, azonosságra” törekedni, ha a *Szentírás* másolása vagy fordítása volt a feladata. Ez a szigor érvényben maradt akkor is, amikor a *Szentírást* nemzeti nyelvekre fordították.

A *Septuaginta*, a héber *Biblia* görög fordításának története példázta talán legjobban a precizításra való törekvést. Ptolemaiosz Philadelphosz uralkodó (Kr.e. 285–246) az Alexandriai Könyvtár és az első Museion alapítója, mecénása is volt. Utasítására az „Ariszteasz-levél” szerint 70 vagy 72 zsidó tudós készítette a héber *Biblia* görög fordítását Pharosz szigetén rendkívül kedvező körülmények között. Több mint 70 napon át külön-külön, önállóan fordították a „napi feladat” szövegét, naplemente előtt pedig közösen döntöttek az optimális változatról. A munka végével fel-

olvasták a közösen alkotott teljes szöveget, amely annyira hibátlanak és tökéletesnek találtatott, hogy átok fenyegetése mellett mindörökre megtiltották bármilyen nemű megváltoztatását, rövidítését vagy bővítését.

Azok a népek, amelyeknél a katolicizmus vált uralkodóvá, a latin nyelvű *Vulgatából* ismerték a *Bibliát*, amelyet Szent Jeromos (Eusebius Hieronymus, kb. 345–420) fordított a *Szentírás* eredeti héber szövege, a *Septuaginta* és az *Újtestamentum* alapján. Legtöbb esetben a *Vulgata* és a *Septuaginta* volt a kiindulópontja a nemzeti nyelvekre lefordított *Bibliának*.

A *Biblia* fordítását magyar nyelvre több jelentős szakasz is jellemzi. Az első, általunk ismert részleteket az úgynevezett *Huszita Biblia* tartalmazza, melyet Újlaki Bálint és Pécsi Tamás készített a XV. század közepén. Tudomásunk van arról, hogy Báthory László (1420–1484) pálos szerzetes munkájának a török hódoltság korában nyoma veszett. A XVI. században született még a Jordánszky-kódex (1519), a Komjáti Benedek által készített fordítások az *Újtestamentumból* (1530), Pesti Gábor *Új Testamentum magyar nyelven* című munkája (1536) – az *Újtestamentum* első, de még hiányos, illetőleg Sylvester János immár teljes első *Újtestamentum*-kiadása (1541). A *Zsoltárok könyvét* elsőként Benczédi Székely István fordította le (1548). A *Biblia* szinte teljes szövegét Heltai Gáspár (1565) jelentette meg nyomtatásban, az *Újtestamentum* egy újabb változatát Félegyházi Tamás (1586).

Károli Gáspár protestáns *Vizsolyi Bibliája* (1590) és a katolikus Káldi György *Szent Bibliája* (1626) külön említendők, hiszen ez a két szöveg élte meg a legtöbb kiadást napjainkig. A későbbi fordítások jelentősége nem mérhető e kettőjéhez.

Annak, aki élő nyelvre fordította a *Szentírást*, kettős kívánalomnak kellett megfelelnie: hűnek kellett maradnia az eredeti szöveghez, ugyanakkor a saját anyanyelvét ismerő olvasó számára érthetővé kellett tennie minden fogalmat és árnyalatot. Tulajdonképpen arról van szó, hogy az *Írást* nemcsak formális pontossággal, hanem valódi hűséggel is, a nyelv minden szintjét figyelemmel követve kell továbbadni: ebben rejlik a bibliai szövegek felbecsülhetetlen szerepe, és ez teszi különlegessé a *Szentírásból* származó szólásokat az átvitt értelmű kifejezések halmazában. A magyar nyelvben ilyen szempontból a Károli és a Káldi-fordítások a legfontosabbak, mivel ezek közvetítették a lehető legpontosabban a *Septuaginta* és a *Vulgata* értelem- és képvilágát.

„Belső diachronia”

A *Biblia* olyan szövegeket, könyveket tartalmaz, amelyeket különböző nyelveken sokan rögzítettek több száz

éven, sőt évezredekén át. És mégis az állandó szókapcsolatok, szólások egységes rendszerként jelennek meg előttünk. A bibliai szövegek különböző fordításaiban nyomon követhető, hogy miként válnak a régebbi könyvekben kialakult szókapcsolatok a későbbi szövegekben állandó szókapcsolatokká, idiómákká, és hogyan épülnek be a frazeologizmusok rendszerébe. Sorsuk szerint ezek a kifejezések megkövülhetnek, akár el is halhatnak a késői könyvekben – vagy ellenkezőleg, tovább élnek, és tovább teljesítik küldetésüket a modern nyelvekben.

Mindegyik bibliai könyv saját gazdagabb vagy szerényebb hozományát engedi beépülni az idiómák rendszerébe. Az újonnan keletkezett állandó szókapcsolatok azokra a könyvekre jellemzőek, amelyekre a „filozofikus” vagy „költői” jelzőt szokták használni. Különösen jól követhető ez a jelenség a *Zsoltárok könyvében*, amelyről kimondható, hogy a frazeologizmusok alakulásának szempontjából a *Bibliának* az a könyve, amely az allegorikus beszéd és a metaforikus utalások eszközeivel utal az *Ószövetség* történeteire. Ily módon nyelvi eszközökkel alakítja át a kulturális motívumokat, amelyek azután szólások, idiómák formájában léteznek tovább. A *Szentírás* szövege csodálatos lehetőséget ad arra, hogy megfigyeljük az állandó szókapcsolatok létrejöttét, a frazeologizmusok rendszerének a kiépülését és a rendszeren belül az idiómák közötti strukturális kapcsolatok működését.

A bibliai eredetű frazeologizmusok három főcsoportra oszthatók:

1. olyan szókapcsolatokra, amelyek konkrét motívumokra vagy nevekre utalnak (pl. *Bábel tornya*, *Noé bárkaja*, a *betlehem-i gyermekgyilkosság*, *matuzsálemi kor*),

2. a bibliai szövegből származó szó szerinti idézetekre (pl. *senki sem próféta a saját hazájában* (Mt 13,57; Lk 4,24; Jn 4,44), *nemcsak kenyérről él az ember* (5Móz 8,3; Mt 4,4; Lk 4,4), *báránybőrbe bújt farkas* (Mt 7,15), *az alfája és ómegája* (Jel 1,8)),

3. olyan frazeologizmusokra, amelyek bibliai szavakból állnak össze, és bibliai idiómákat továbbítanak, de nem minősülhetnek idézetnek. Ebben a csoportban található olyan esetek is, amelyekben két, egymáshoz közel álló bibliai szólás összeolvadásának lehetünk tanúi. A harmadik csoportra jellemző vonásokat az alábbi példa illusztrálhatja. A *szabad ég alatt* (*nyílt ég alatt*) olyan kifejezés, amely a legtöbb európai nyelvben létezik és természetesnek tűnik, anélkül hogy a beszélők átlátnák ennek a szókapcsolatnak a tényleges alapját, motivációját. Érdeemes ezt a példát közelebről is megvizsgáljunk.

A *szabad ég alatt* (*nyílt ég alatt*) olyan kifejezés, amely a legtöbb európai nyelvben fellelhető, ám hétköznapi

használata során már nem érzékelhető, hogy eredeti kontextusában nem természeti jelenségre vagy fizikai állapotra, hanem transzcendens élményre utal.

szabad ég alatt (nyílt ég alatt)

Az újabb magyar szótárakban csak a *szabad ég alatt* kifejezés található, miközben régebbi kiadványokban (pl. Czuczor Gergely – Fogarasi János, *A magyar nyelv szótára*, Pest, 1862–1874) megjelenik a *nyílt ég alól* kifejezés és ennek változatai (*megnyílnak az eget / megnyílik az ég*). Címszóként a kommentárookban és az idézetekben is láthatjuk ezeket a formákat: az idő viszonyossága elől, a szabadból, a *nyílt ég alól* az ember föld alá kénytelen vonulni; „*Megnyílik az ég szememnek és fülemnek.*” (Kazinczy Ferencz)

A népi kifejezések között (Margalits Ede, *Magyar közmondások és közmondásszerű szólások*, 1896, 192.) szerepel a *megnyílt az ég felette* szólás forrásmegjelöléssel (Erdélyi János, 1851). A „bezárt” égre is találhatunk példát: *A siralmas árva Előtt a jó eget nincsenek bezárva* (Csokonai Vitéz Mihály) (*A magyar nyelv értelmező szótára*, 1–7. Budapest, 1966).

Érdekesek a formák sorsa az európai nyelvekben is: angol: *under the open sky (under the open), in the open (air)*; cseh: *pod šírým nebem*; lengyel: *pod gołym niebem*; litván: *po atviru dangumi*; német: *unter freiem Himmel*; olasz: *all'aperto, all'aria aperta*; orosz: *под открытым небом*; román: *sub cerul liber*; spanyol: *al cielo raso*; szlovák: *pod šírým nebom*; ukr. *нід відкритим небом*, de francia: *à la belle étoile* 'a szép csillag alatt'.

Az Újtestamentumban gyakran szerepel a nyílt/megnyílt/nyitott eget kifejezés:

Károli: *És monda neki: Bizony, bizony mondom néktek: Mostantól fogva meglátjátok a megnyílt eget, és az Isten angyalait, a mint felszállnak és leszállnak az ember Fiára.* (Jn 1,52); Káldi: *És mondá neki: Bizony, bizony mondom nektek, látjátok majd az eget megnyílni, és az Isten angyalait föl és leszállani az ember fia fölött.* (Jn 1,51).

Károli: *És látá, hogy az ég megnyílt és leszállá ő hozzá valami edény, mint egy nagy lepedő, négy sarkánál fogva felkötve, és leeresztve a földre;* Káldi: *Nyitva látá az eget és egy alászálló edényt, mint egy nagy lepedőt, négy szegleténél fogva lebecsáttatni az égből a földre* (ApCsel 10,11).

Ilyen értelemben használják ugyanezt a szólást a franciák a *Voir les cieux ouverts* azaz 'nagy örömet, boldogságot érezni' (*Dictionnaire de L'Académie française*, 1762, 308.). Még korábbi a *Quand il semble que le ciel s'ouvre* 'amikor úgy tűnik, megnyílik az ég' (Jean Nicot, *Thresor de la langue françoise tant ancienne que moderne*, Paris,

1606, 124.) Magyarul a XIX. században ugyanebben az értelemben szerepel a *Meglátjátok mennyet nyilván* (Czuczor–Fogarasi).

Első alkalommal az Ótestamentumban olvashatjuk ezt a kifejezést:

Károli: *Noé életének hatszázadik esztendejében, a második hónapban, e hónap tizenhetedik napján, felfakadának ezen a napon a nagy mélység minden forrásai, és az ég csatornáit megnyilatkoznak;* Káldi: *Noé életének hatszázadik esztendejében, a második hónapban, a hónap tizenhetedik napján megszakadának a nagy mélység minden forrásai, és az ég csatornáit megnyílnak* (1Móz 7,11); Károli: *És bezárulának a mélység forrásai s az ég csatornáit; és megszűnt az eső az égből.* Káldi: *És bezáródának a mélység forrásai s az ég szakadásai, és az égből hulló eső feltartóztatatték.* (1Móz 8,2)

A Szentírás figyelmes olvasásakor tapasztalhatjuk, hogy frazeológiai szinten nyelvünkben számos olyan szókapcsolat határozható meg, amely „rejtett” módon származik a Bibliából. Ezek nem evidens esetek, hiszen nem tartalmaznak utalást bibliai eseményekre, nem egyértelmű kölcsönzések. Az európai nyelvekben általában meghatározható egy ilyen közös, jelentős méretű halmaz akkor is, ha a konkrét szóhasználat nem minden nyelvben azonos. A rejtetten bibliai kifejezések gyakran elkerülnek a frazeológiai szótárok összeállításánál a kutató figyelmét: feltehetőleg ezt a gyakori használat és az eredeti expresszivitás „kopása”, elvesztése okozza. Ezeket alátámasztandó, bemutatunk néhány tipikus esetet.

ég és föld között

Károli: *És találkozik Absolon Dávid szolgálival; Absolon pedig egy öszvéren ül vala. És beméne az öszvér a nagy cserfák sűrű ágai alá, hol fennakadt fejénél fogva egy cserfán, függvén az ég és föld között, az öszvér pedig elszaladt alóla.* Káldi: *Történék pedig, hogy Absalom találkozék Dávid szolgálival, öszvéren ülven; és mikor az öszvér egy sűrű és nagy cserfa alá ment, a cserfára akada feje; és ő az ég és föld között függvén, az öszvér, melyen ült vala, elméne alóla.* (2Sám 18,9)

Vul. 2Sám 18,9: *et magnam adhesit caput eius quercui et illo suspenso inter caelum et terram mulus cui sederat pertransivit* (ld. Ez 8,3: *et emissa similitudo manus adprehendit me in cincinno capitis mei et elevavit me spiritus inter terram et caelum et adduxit in Hierusalem*).

Pl. angol: *between heaven and earth*; francia: *entre ciel et terre*; német: *zwischen Himmel und Erde*; orosz: *между небом и землей*; spanyol: *entre el cielo y la tierra*; ukrán: *між небом і землею* (*vitamui*).

szaván fog (vkit)

Károli: *Annakokáért vigyázzván ő reá, leselkedőket küldének ki, a kik igazaknak tetteték magokat, hogy őt megfogyják beszédében; hogy átadják a felsőbbségnek és a helytartó hatalmának.* Káldi: *És rája vigyázzván, leselkedőket küldének, kik magokat igazaknak tettetvén, megfogyják őt a beszédben, hogy a hatóság és a helytartó hatalmába ejthessék.* (Lk 20,20)

Vul. Lk 20,20: *et observantes miserunt insidiatores qui se iustos simularent ut caperent eum in sermone et traderent illum principatui et potestati praesidis.* (Ld. Lk 20,26.; Mk 12,13.)

Pl. angol: *to catch in a word (take at word)*; francia: *pêcher sur la parole de*; német: *fangen auf ein Wort*; spanyol: *pescar en la palabra de*; orosz: *ловить (поймать) на слове*; ukrán: *ловити (піймати, зловити) на слові.*

megtartja a szavát

Károli: *A ki a tudomány szerint való igaz beszédhez tartja magát, hogy inthessen az egészséges tudománnyal, és meggyőzhesse az ellenkezőket.* Káldi: *a tanítás szerint való hiteles beszéd szorgalmas megtartójának, hogy inthessen az üdvös tudomány által, és az ellenmondókat megczáfolhassa.* (Tit 1,9)

Vul. Tit 1,9: *amplectentem eum qui secundum doctrinam est fidelem sermonem ut potens sit et exhortari in doctrina sana et eos qui contradicunt arguere.*

Pl. angol: *to keep one's word*; francia: *garder la parole*; német: *sein Wort halten*; olasz: *mantenere la parola*; orosz: *держат слово*; spanyol: *mantener la palabra*; ukrán: *тримати слово, додержувати слово.*

egyszóval

Károli: *Mert az egész törvény ez egy ígében teljesedik be: Szeresd felebarátodat, mint magadat.* Káldi: *Mert minden törvény ez egy parancsban teljesítettik: Szeressed felebarátodat, mint tennenmagadat.* (Gal 5,14)

Vul. Gal 5,14: *omnis enim lex in uno sermone impletur diligens proximum tuum sicut te ipsum.*

Pl. angol: *in a word*; német: *mit einem Wort*; olasz: *in una parola*; orosz: *словом, одним словом*; spanyol: *Palabra*; ukrán: *словом, одним словом, одно слово.*

húzza az időt

Vul. Sir (Ecclesiasticus) 29,6: *et in tempore redditionis postulabit tempus et loquetur verba acediae et murmurationum et tempus causabitur.*

Pl. francia: *gagner du temps*; orosz: *тянуть время*; ukrán: *зволікати час, тягнути час.*

(*Sírák fia könyve* mint deuterokanonikus ószövetségi bölcsességi könyv a Károli-fordításban nem szerepel.)

ővja, mint a szeme világát / jobban vigyáz rá, mint a szeme fényére

Károli: *Tarts meg engemet, mint szemed fényét; szárnyaid árnyékába rejts el engemet.* (Zsolt 16,8) Káldi: *A jobbod ellen állóktól őrizz meg engem, mint szemed fényét; szárnyaid árnyéka alatt oltalmaz meg engem.* (Zsolt 17,8)

Vul. Zsolt 16,8: *a resistentibus dexteræ tuæ custodi me ut pupillam oculi.* (Ld. SMóz 32,10)

Pl. angol: *to cherish like the apple of one's eye*; francia: *y tenir comme à la prunelle de ses yeux*; német: *wie seinen (meinen, deinen usw.). Augapfel hüten vt*; olasz: *custodire come la pupilla dell'occhio*; orosz: *хранить как зеницу ока*; spanyol: *cuidar como a las niñas de los ojos*; ukrán: *берегти як зінницю ока.*

az egekig magasztal

Károli: *Mi Urunk Istenünk, mily felséges a te neved az egész földön, a ki az egekre helyezted dicsőségedet.* Káldi: *Uram, mi Urunk! mely csodálatos a te neved az egész földön! mert a te dicsőséged fölmagasztaltatott az egek fölött.* (Zsolt 8,2)

Vul. Zsolt 8,2: *Domine Dominus noster quam admirabile est nomen tuum in universa terra quoniam elevata est magnificentia tua super caelos.* (Ld. Zsolt 67,5; Ezd 9,6)

Pl. angol: *to praise smb. to high heaven*; francia: *porter (mettre) aux nues, élever jusqu'aux nues*; német: *in den Himmel heben*; orosz: *превозносить/возносить до небес*; spanyol: *poner por las nubes*; ukrán: *підносити аж до неба (до небес).*

apraja-nagyja

Károli: *Az embereket pedig, kik a ház ajtaja előtt valának, vaksággal verék meg kicsinytől nagyig, annyira, hogy elfáradának az ajtó keresésében.* Káldi: *És azokat, kik kívül valának, vaksággal verék meg a legkisebbtől a legnagyobbig, úgy, hogy az ajtót meg nem találhaták.* (1Móz 19,11)

Vul. 1Móz 19,11: *et eos qui erant foris percusserunt caecitate a minimo usque ad maximum ita ut ostium invenire non possent.* (Ld. Jel 19, 5)

Pl. angol: *young and old (alike)*; francia: *tous, jeunes ou vieux; du plus petit jusqu'au plus grand*; német: *alt und jung, groß und klein*; olasz: *grandi e piccoli, giovani e vecchi*; orosz: *от мала до велика*; spanyol: *del más joven (pequeño) al más viejo (mayor), todos sin excepción*; ukrán: *від малого до великого (старого).*

egy emberként

Károli: *És összegyülekezett Izráel minden férfja a város ellen, mint egy ember, egyesülten.* Káldi: *És egész Izrael a városhoz gyűle mint egy ember, azonegy érzéssel és egy akarrattal.* (Bír 20,11)

Vul. Bír 20,11: *convenitque universus Israhel ad civitatem quasi unus homo eadem mente unoque consilio.* (Ld. Bír 20,1; 1Sám 11,7; Neh 8,1 stb.)

Pl. angol: *all to a man, one and all*; francia: *comme un seul homme*; német: (*alle*) *wie ein Mann*; orosz: *все как один*; spanyol: *como un solo hombre, todos a una*; ukrán: *всі як один (чоловік)*.

botránykő

Károli: *És Ő néktek szenthely léssen; de megütközés köve és botránkozás sziklája Izráel két házának, s tör és háló Jeruzsálem lakosainak.* Káldi: *És ő nektek szentelésekre leszen; Izrael két házának pedig botlás köve és botrány kősziklája gyanánt; tör és romlás gyanánt Jerusalem lakóinak.* (Iz 8,14)

Károli: *A mint meg van írva: Imé beleütközés követ és megbotránkozás szikláját teszem Sionba; és a ki hisz benne, nem szégyenül meg.* Káldi: *a mint írva vagyon: Ime Sionban leteszem a botlás követ és a botrány kőszikláját; és minden, a ki hisz őbenne, meg nem szégyenítetik.* (Rom 9,33)

Vul. Iz 8,14: *et erit vobis in sanctificationem in lapidem autem offensionis et in petram scandali duabus domibus Israhel in laqueum et in ruinam habitantibus Hierusalem.* Rom 9,33: *sicut scriptum est ecce pono in Sion lapidem offensionis et petram scandali et omnis qui credit in eum non confundetur.* (Ld. Zsolt 90,11–12)

Pl. angol: *stumbling-block, stumbling block*; francia: *pierre d'achoppement*; német: *Stein des Anstoßes*; olasz: *pietra d'inciampo*; orosz: *камень преткновения*; spanyol: *pedra obstáculo (tropiezo), piedra de tropiezo*; ukrán: *камінь спотикання*.

A magyar **botránykő** kifejezés az eredetinek láthatóan csak a második feléből származik (lat. *lapidem offensionis et petram scandali*), miközben más európai népek gyakran csak a *lapidem offensionis*-ből 'megbotlás köve' kölcsönöztek.

fiatalkori bűnök

Károli: *Ifjúságomnak vétkeiről és bűneimről ne emlékezzél meg; kegyelmed szerint emlékezzél meg rólam, a te jóvoltodért, Uram!* (Zsolt 24,7) Káldi: *Ifjúságom vétkeiről és tudatlanságaimról ne emlékezzél meg. Irgalmad szerint emlékezzél meg rólam; a te jóvoltodért, Uram!* (Zsolt 25,7)

Vul. Zsolt 24,7: *delicta iuventutis meae et ignorantias meas ne memineris.* (Ld. Jób 13,25–26)

Pl. francia: *pécadilles de la jeunesse*; német: *Jugendsünde*; orosz: *грехи молодости*; ukrán: *гріхи молодості*.

keserves sírás

Károli: *És kopaszra nyíratkoznak miattad, és zsákba övezkednek, és sírnak feletted lelki keserűségben keserves sí-*

rással. Káldi: *És kopaszra nyírrák magokat éretted; és szőrzsákokba öltöznek, és siratnak téged lelkek keserűségében igen keserves sírással.* (Ez 27,31)

Vul. Ez 27,31: *etradensuperte calvitium et accingentur ciliciis et plorabunt te in amaritudine animae ploratu amarissimo.*

Pl. angol: *bitter tiers, to weep bitter tears*; francia: *pleurer amèrement*; német: *bitterlich weinen*; olasz: *piangere amaramente*; orosz: *горько плакать*; spanyol: *llorar amargamente (con amargura)*; ukrán: *гірко плакати*.

a levegőbe beszél

Károli: *Azonképen ti is, ha érthető nyelven nem beszéltek, mimódon értik meg, a mit szóltok? Csak a levegőbe fogtok beszélni.* Káldi: *Úgy ti is, ha a nyelveken érthető beszédet nem szólotok, miképp lesz tudva, a mi mondatik? Csak a levegőbe fogtok beszélni.* (1Kor 14,9)

Vul. 1Kor 14,9: *id quod dicitur eritis eni in aera loquentes.*

Pl. francia: *dire des paroles en l'air*; német: *in den Wind reden*; orosz: *бросать слова на ветер*; ukrán: *кидати слова на вітер*.

Az **a levegőbe beszél** kifejezés megtalálható az ógörög szerzők műveiben is (pl. Homérosznál), mégis a sokkal elterjedtebb Biblia nevezhető meg forrásként szinte minden európai nyelv számára.

kőszívű ember

Károli: *És adok nekik egy szívet, és új lelket adok belétek, és eltávolítom a kőszívet az ő testökből, és adok nekik húszívet.* Káldi: *És egy szívet adok nekik, és új lelket öntök beléjük; és elveszem a kő-szívet az ő testökből, és húszívet adok nekik.* (Ez 11,19)

Vul. Ez 11,19: *et dabo eis cor unum et spiritum novum tribuam in visceribus eorum et auferam cor lapideum de carne eorum et dabo eis cor carneum.*

Pl. angol: *stony heart, heart of stone*; francia: *cœur de Pierre*; német: *ein Herz aus Stein*; olasz: *cuore di pietra*; orosz: *каменное сердце*; spanyol: *corazón de piedra*; ukrán: *кам'яне (камінне) серце, серце каменем лежить, серце кам'яніє (скам'яніло)*.

egy teremtett lélek sincs

Károli: *És lőn, mikor uralkodni kezdett, levágá Jeroboámnak egész háznépét; egy lelket sem hagyott Jeroboám háznépéből, mígnem mind elveszté őket az Úrnak beszéde szerint, a melyet megmondott volt az ő szolgája, a Silóbeli Ahija által.* Káldi: *és midőn királylyá lett, megveré Jeroboámnak egész házát, csak egy lelket sem ereszte el ivadékaiból, míg-*

nem eltörlé az Úr ígéje szerint, melyet szolgálja, a siloni Ahiás által szólott vala. (1Kir 15,29)

Vul. 1Kir 15,29: cumque regnasset percussit omnem domum Hieroboam non dimisit ne unam quidem animam de semine eius donec deleret eum iuxta verbum Domini quod locutus fuerat in manu servi sui Ahiae Silonitis (ld. Józ 11,11; 11,14)

Pl. angol: *not a (living) soul*; francia: *il n'y a âme qui vive*; német: *keine Menschenseele*; olasz: *intorno non c'è anima viva*; orosz: *ни (живой) души*; spanyol: *ni un alma viviente (nacida)*; ukrán: *ні (живої) душі*.

ráül vkinek a nyakára

Károli: *Saját kezével rőtta össze az én vétkeim igáját; ráfónódtak nyakamra; megrendítette erőmet; oda adott engem az Úr azok kezébe, a kik előtt meg nem állhatok. Káldi: Mindig nyom engem az én gonoszságaim igája; az ő keze fűzte egybe azokat, és nyakamra tette; elgyengült az én erőm; oly kézbe adott engem az Úr, melyből fel nem kelhetek. (Siral 1,14)*

Vul. Siral 1,14: NUN vigilavit iugum iniquitatum mearum in manu eius convolutae sunt et inpositae collo meo.

Pl. francia: *être accroché au cou*; olasz: *vivere alle spalle*; orosz: *цесить на шею (кому-либо)*; spanyol: *sentarse en el cuello (de)*; ukrán: *цісми на шию, судиму на шию*.

tetőtől talpig

Károli: *Tetőtől talpig nincs e testben épség, csupa seb és dagadás és kelevény, a melyeket ki sem nyomtak, be sem kötözték, olajjal sem lágyítottak. Káldi: Tetőtől talpig nincs benne épség, seb és kékség, földagadt kelés, be nem kötözve, sem orvossággal nem gyógyítva, sem olajjal nem enyhítve. (Iz 1,6)*

Vul. Iz 1,6: a planta pedis usque ad verticem non est in eo sanitas vulnus et livor et plaga tumens non est circumligata.

Pl. angol: *from head to foot*; francia: *des pieds à la tête*; német: *von Kopf bis Fuß*; olasz: *da capo a pied*; orosz: *с ног до головы*; spanyol: *desde la planta del pie hasta la cabeza*; ukrán: *з ніг до голови*.

vkibe/vmibe helyezi reményét

Károli: *Hogy Istenbe vessék reménységüket és el ne felejtkezzenek Isten dolgairól, hanem az ő parancsolatait megtartsák. Káldi: hogy az Istenben helyezték reménységöket, és el ne feledjék az Isten jótéteményeit, és keressék az ő parancsait. (Zsolt 77,7)*

Vul. Zsolt 77,7: ut ponant in Deo spem suam et non obliviscantur opera Dei et mandata eius exquirant.

Pl. angol: *to pin hopes (on smb.)*; francia: *placer (fonder)*

ses espérances en qn; német: *große Hoffnungen legen (setzen)*; olasz: *riporre le speranze*; orosz: *возлагать надежды*; spanyol: *poner (cifrar) sus esperanzas (en)*; ukrán: *покладати надію*.

a törvény betűje, a törvény betűjéhez ragaszkodik, eltér a törvény betűjétől

Károli: *Most pedig megszabadultunk a törvénytől, minekutána meghaltunk arra nézve, a mely által lekötve tartatunk; hogy szolgáljunk a léleknek újságában és nem a betű óságában. Káldi: most pedig feloldoztattunk a halál törvényétől, melyben tartatánk, hogy ezután a lélek újságában szolgáljunk, és nem a betű óságában. (Róm 7,6)*

Vul. Róm 7,6: nunc autem soluti sumus a lege morientes in quo detinebamur ita ut serviamus in novitate spiritus et non in vetustate litterae.

Pl. angol: *the letter of the law*; francia: *lettre de la loi*; német: *Gesetzwortlaut*; olasz: *la lettera della legge*; orosz: *буква закона*; ukrán: *буква закону*.

a baj gyökere

Károli: *Mert minden rossznak gyökere a pénz szerelme: mely után sóvárogván némelyek eltévelyedtek a hittől, és magokat általszegezték sok fájdalommal. Káldi: Mert minden gonoszságnak gyökere a pénzvágy; mely után járván némelyek, eltévelyedtek a hittől, és sok fájdalomba bonyolódtak. (1Tim 6,10)*

Vul. 1Tim 6,10: adix enim omnium malorum est cupiditas. (ld. Ez 17,9)

Pl. angol: *the root of all evil*; francia: *la racine du mal*; német: *die Wurzel des Übels*; olasz: *la radice del male*; orosz: *корень зла, корень всех зол*; spanyol: *la causa del mal*; ukrán: *корінь зла (лиха)*.

Befejezésképpen mondjuk ki, hogy munkánk *csepp a tengerben* (Ószövetség, *Sirák fia könyve* 18,8), amelyben mégis tükröződik a szólások (szókapcsolatok/frazeologizmusok) csodálatos szépsége és gazdagsága. Hiszen amikor az élő nyelv gazdagította a szólások (szókapcsolatok/frazeologizmusok) tárárt, támaszt talált a szomszéd népek nyelveiben, a saját kultúrájának történetében, írásában, művészetében és irodalmában. Ennek a bőségnek a forrása igen sok esetben a Szentírásból fakad.